

Nowe stanowisko *Anergates atratulus* Schenck (*Hymenoptera, Formicidae*) na ziemiach Polski

Ein neuer Fundort von *Anergates atratulus* Schenck
(*Hymenoptera, Formicidae*) in Polen

napisał

WITOLD KOEHLER

Nieróbka czarniawa (*Anergates atratulus* Schenck) uważana jest za wielką rzadkość faunistyczną. Jakkolwiek gatunek ten znajdowany był w większości krajów Europy, to jednak stanowiska jego są bardzo nieliczne i rozproszone. Na pewnych obszarach, np. w Belgii (Bondroit 1909) oraz w Niemczech środkowowschodnich (Schimmer, 1909) nie zdołano go dotąd wykryć, mimo intensywne poszukiwań. Z polskich autorów wymienia go J. Łomnicki (1917) z Karpacza (Mikuliczyn — 2 ♀♀ bezskrzydłe z rozdętymi odwłokami — 9 VIII 1909 r.) oraz ze Lwowa (1 ♀ uskrzydłona — 2 V 1916 r.). Na terenie Polski w jej obecnych granicach nie był on dotąd znaleziony.

Zbierając mrówki od przeszło 20 lat w różnych okolicach kraju zdołałem wreszcie wykryć stanowisko *Anergates atratulus* Schenck. Jak to się zdarza niekiedy w odniesieniu do form szczególnie rzadkich, udany połów miał miejsce nie w toku planowych i metodycznych poszukiwań, lecz przydarzył się w sposób dość przypadkowy. W nadmorskiej miejscowości Sobieszowo, gdzie latem 1956 r. spędzałem urlop wypoczynkowy, położonej na wyspie pomiędzy zachodnią odnogą Leniwki a Zatoką Gdańską, obserwowałem układ warunków wybitnie sprzyjający masowemu występowaniu jednego z najpospolitszych gatunków naszych mrówek — murawki darniowej (*Tetramorium caespitum* L.) — żywicielki nieróbki.

W licznych gruzach niewielkich rybackich domków, zniszczonych w czasie działań wojennych (1944 r.), pod rozrzuconymi cegłami, płaskimi dachówkami i płatami papy, obrośniętymi wokół darnią, *Tetramorium caespitum* L. znajduje nader korzystne warunki gniazdowania. Sprzyja temu także drobnoziarnista gleba wytwarzająca łatwo zbitą skorupę, utrwala ją budowlę mrówek. Teren ten osłonięty jest od pół-

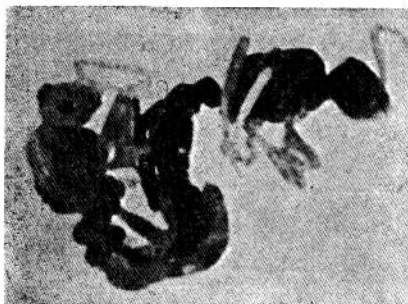

Fig. 1. *Anergates atratulus* Schenck,
in copula
(Silnie powiększone. Stark vergrößert)

nocy (od strony morza) około kilometrowym pasem wysokich wałów wydmy, zalesionych starym drzewostanem sosnowym.

Moje przygodne w tym okresie połowy mrówek, polegające na pobieraniu z poszczególnych gniazd małych próbek, liczących po kilka okazów, dokonywane były często u schyłku dnia, przy lekkim zmierzchu, w żadnym jednak przypadku widoczność

nie była tak słaba, bym mógł przeoczyć w eksploatowanym mrowisku obecność form uskrzydłych.

Przeglądu zebranego w Sobieszowie materiału dokonałem po powrocie do Warszawy. Dopiero wówczas wyszło na jaw cenne znalezisko. W jednej z próbek, opatrzonej datą 14 VIII 56, obok dwóch robotnic *Tetramorium caespitum* L. znajdowały się 4 ♂♂ oraz 8 ♀♀ *Anergates atratulus* Schenck. Wszystkie te egzemplarze pochodziły z jednego gniazda *T. caespitum* L., mieszczącego się pod niewielkim płatem papy.

Ze sposobu dokonywania połowu (zbierałem mrówki zwilżonym palcem w miejscu najsilniejszego ich skupienia) można wnioskować, że w gnieździe tym musiało być dużo egzemplarzy *Anergates atratulus* Schenck, oraz, że w chwili zbioru obydwie płcie znajdowały się w górnej części gniazda, tuż pod okrywającym je płatem papy. Przyczynę takiego zgrupowania wyjaśnia obecność w omawianym materiale dwóch par

Anergates atratulus Schenck schwytnych *in copula*. Widocznie w momencie odsłonięcia przeze mnie gniazda musiała się w nim odbywać rójka.

Pewną osobliwość, uwidocznioną na zdjęciu (fig. 1) stanowi fakt, że kopulująca samica, podobnie zresztą jak i 7 pozostałych schwytnych przeze mnie samic, pozbawiona jest skrzydeł. Ze spostrzeżenia tego wynika, iż w pewnych okolicznościach samice tracą skrzydła już przed — lub w czasie kopulacji. Zjawisko to stoi niewątpliwie w związku ze stwierdzonym przez kilku autorów (Staeger, 1928, Stietz, 1939) istnieniem kolonii poligynicznych *Anergates atratulus* Schenck.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Verfasser teilt über einen neuen Fundort von *Anergates atratulus* Schenck in Nordpolen mit und zwar in der an der Ostsee gelegenen Ortschaft Sobieszewo (etwa 15 Km. N-W von Gdańsk). Das Material der Formiciden, welches dort teilweise gelegentlich gesammelt worden ist, wurde erst nach der Rückkehr des Verfassers nach Warszawa näher überprüft. Bei dieser Gelegenheit erwies sich, dass in einer Probe, welche am 14 VIII 1956 von einem Neste von *Tetramorium caespitum* L. gesammelt wurde, sich 4 ♂♂ und 8 ♀♀ *Anergates atratulus* Schenck. befinden. Alle Weibchen sind junge, noch nicht physogastre Tiere und zwei von ihnen wurden eben *in copula* gesammelt.

Alle Weibchen sind flügellos, was beweist, dass in manchen Fällen die Weibchen dieser Art ihre Flügel vor — oder im Laufe der Begattung verlieren.

PIŚMIENNICTWO — LITERATURVERZEICHNIS

- Bondroit, J., Les Fourmis de Belgique, Ann. Soc. ent. Belg., 53., 1909.
- Donisthorpe, J. K., British Ants, their Life-History a. Classification, London 1927.
- Forel, A., Les Fourmis de la Suisse, Zürich 1874.
- Karawajew, W., Beitrag zur Ameisenfauna d. schwed. Inseln Gotland u. Oeland., Mem. Ac. Sc. Ukrainae, 15, 1930.

- Karawajew, W., Formicidae Ukrainae, Ac. Sc. Ukrainae, 36, 1934.
- Kratochvil, J., Mravenci mohelské rezervace, Mohelno, 6, 1944.
- Lomnicki, J., Stanowiska krajowe nieróbki czarniawej (*Anergates atratulus* Schenck, Rozpr. i Wiad. Muz. Dzied., 3, 1917.
- Mayr, G., *Formicina austriaca*, Verh. Zool. Bot. Ver. Wien., 5, 1855.
- Novak, V., Sadil, J., Klíč k určování mravenců Entom. Listy, 6, 1941.
- Ruzskij, M., Murawi Rossii, Kazaň 1905.
- Schimmer, O., Beitrag z. Ameisenfauna d. Leipziger Gebiets, SB. natur. Ges. Leipzig, 35, 1909.
- Staeger, O., *Anergates atratulus* Schenck am Mittelmeer, Z. wiss. Insektenbiol. 23, 1928.
- Stietz, H. — Ameisen oder Formicidae, D. Tierw. Deutsch. Teil 37, 1939.
- Soudek, S. — Mravenci, 1922.